

Ткачев В.А.

аспірант кафедри менеджменту і логістики
Одеська національна академія харчових технологій

Tkachev Valeriy

Postgraduate Student at the Department
of Management and Logistics
Odessa National Academy of Food Technologies

ЛОГІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ ЗЕРНОВОГО РИНКУ

Ткачев В.А. Логістична концепція управління потенціалом підприємств зернового ринку. У статті проаналізовано роботи вчених, які вивчають суть поняття «потенціал», установлено, що його інтерпретація постійно змінюється. Слід зазначити, що сучасні наукові публікації висвітлюють усі аспекти даного поняття, і більшість із них наголошує, що існують відмінності у його природі, складниках та взаємозв'язку з іншими категоріями. Перехід від індустріальної до постіндустріальної інформаційної ери розвитку проходить на тлі використання в господарській практиці нових механізмів, які базуються на стратегічних перевагах на основі інновацій. Одним із таких мейнстримів виділено механізм зміни методів взаємодії між елементами економічних систем на основі логістичної концепції. Розглянуто потенційні можливості країни через призму її здатності забезпечити ефективне переміщення продуктових потоків від виробника до потенційних споживачів. Проаналізовано можливості потенціалу зернового ринку України, досліджено основні тенденції виробництва та реалізації зерна, можливості експортного потенціалу країни.

Ключові слова: потенціал, логістична концепція, зерновий ринок, експорт, виробництво, витрати.

Ткачев В.А. Логистическая концепция управления потенциалом предприятий зернового рынка. В статье проанализированы работы ученых, изучающих значение понятия «потенциал», установлено, что его интерпретация постоянно меняется. Следует отметить, что современные научные публикации освещают все аспекты данного понятия, и большинство из них указывает на существующие различия в его природе, составляющих и взаимосвязях с другими категориями. Переход от индустриального к постиндустриальному информационному этапу развития проходит на фоне использования в хозяйственной практике новых механизмов, основанных на стратегических преимуществах на основе инноваций. Одним из таких мейнстримов выделен механизм изменения методов взаимодействия между элементами экономических систем на основе логистической концепции. Рассмотрены потенциальные возможности страны через призму ее возможности обеспечить эффективное перемещение продуктовых потоков от производителя до потенциальных потребителей. Проанализированы возможности потенциала зернового рынка Украины, исследованы основные тенденции производства и реализации зерна, возможности экспортного потенциала страны.

Ключевые слова: потенциал, логистическая концепция, зерновой рынок, экспорт, производство, расходы.

Tkachev Valeriy. Logistic concept of potential management of grain market enterprises. The article analyzes the work of scientists who study the essence of the concept of «potential», it is established that its interpretation is constantly changing. It should be noted that modern scientific publications cover all aspects of this concept, and most of them emphasize that there are differences in its nature, components and relationship with other categories. The transition from the industrial to the post-industrial information age of development takes place against the background of the use in economic practice of new mechanisms based on strategic advantages based on innovation. One of such mainstream is the mechanism of changing the methods of interaction between the elements of economic systems on the basis of the logistics concept. Ukraine is an important player in the international grain market, one of the guarantors of food security in the world, has significant potential in increasing grain production and exports. However, it is impossible to realize potential opportunities without modern approaches to the organization of production and export of grain crops in a highly competitive world economic space. The process of formation of logistics potential involves the creation and organization of a system of resources and competencies so that the result of their interaction was a factor of success in achieving strategic, tactical, operational goals. Capacity building should take into account factors that play a crucial role, namely – industry specificity (specificity of technological processes, features of production organization, differences in the characteristics of the final product and resources

for its production, differences in markets, etc.). The potential of the country through the prism of its ability to ensure the effective movement of product flows from producer to potential consumers is considered. Possibilities of the potential of the grain market of Ukraine are analyzed, the basic tendencies of production and realization of grain, possibilities of export potential of the country are investigated.

Key words: potential, logistics concept, grain market, export, production, costs.

Постановка проблеми. До промислового перевороту (кінець XVII – початок XIX ст.) міжнародний розподіл праці базувався на різниці в наділеності країн природними ресурсами: кліматом, ґрунтами, надрами, водними та лісовими ресурсами. Подальше поглиблення спеціалізації базується на різниці в наділеності країн іншими факторами виробництва: капіталом, трудовими ресурсами, підприємницьким потенціалом, знаннями. Перехід від індустріальної до постіндустріальної інформаційної ери розвитку проходить на тлі використання в господарській практиці нових механізмів, які базуються на стратегічних перевагах на основі інновацій. Одним із таких мейнстрімів виділено механізм зміни методів взаємодії між елементами економічних систем на основі логістичної концепції.

Україна є важливим гравцем на міжнародному ринку зерна, одним із гарантів продовольчої безпеки у світі, має значний потенціал у нарощенні виробництва та експорту зернових. Однак реалізувати потенційні можливості без сучасних підходів до організації виробництва та експорту зернових культур у висококонкурентному світовому економічному просторі неможливо, тому розглядати потенційні можливості країни слід через призму її здатності забезпечити ефективне переміщення продуктових потоків від виробника до потенційних споживачів. Експортний зерновий потенціал держави визначається не лише валовими зборами зернових та визначенням відповідних квот для можливого експорту, а й здатністю ефективно вийти на світовий ринок зерна з конкурентоспроможними цінами. Тому актуальність використання концепції логістики в управлінні зерновим потенціалом для України є одним із принципових завдань збереження і подальшого нарощування обсягів виробництва та експорту на основі збалансованої мотивації участі всіх учасників логістичного ланцюга.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань розвитку аграрної економіки, світового й вітчизняного зернових ринків присвячено праці українських науковців. Серед численних наукових розробок даного спрямування можна виокремити праці В. Андрійчука, С. Бакая, В. Бойка, П. Гайдуцького, В. Геєця, С. Кваші, М. Лобаса, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Шпичака та ін. Логістичним концепціям розвитку, інфраструктурним проблемам зернового ринку присвячено наукові праці О. Захарченка, А. Колодійчука, О. Кондратюка, М. Присяжнюка, І. Савенка, І. Седікової та ін. Однак багато питань щодо зміцнення експортного потенціалу зерна, визначення найбільш дієвих та результативних інструментів управління зерновим ринком у сучасних умовах потребують подальшого розвитку.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті полягає в оцінці потенціалу зернового ринку України, дослідженні основних тенденцій виробництва та реалізації зерна, аналізі експортного потенціалу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «потенціал» є багатоаспектним, воно активно використовується в теорії та практиці економічної науки. Багатоаспектність досліджуваного поняття підтверджується «доктриною множинності» його дефініцій із позиції дослідників та неоднозначністю в процесі визначення змісту. Дослідженню означеного поняття присвячено багато наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Кожен із них має власне бачення й обґрунтоване трактування. Так, А. Самоукін дає таке визначення: «...це виробничі відносини, що виникають між окремими працівниками, трудовими колективами, а також управлінським апаратом із приводу повного використання їхніх здібностей зі створення матеріальних благ і послуг» [1]. Б. Райан у роботі «Стратегічний облік для керівника» наголошує, що «...це реальна або ймовірна здатність підприємства виконувати цілеспрямовану роботу» [2]. Б. Райзберг акцентує на тому, що це «сукупна здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання» [3]. Погляд ученого підтримують і логічно доповнюють дослідники Я. Барібіна («сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, що можуть бути використані для досягнення певних цілей» [4]) та Н. Василик («є спроможністю, здатністю сприяти задоволенню потреб суспільства, розвиватися у визначеному напрямі, досягати поставлених цілей за умов максимальної ефективності, отримувати заплановані результати, підвищувати конкурентоспроможність за рахунок сформованої у певний момент часу сукупності структурованих ресурсів, які використовуються у мовах дії чинників зовнішнього середовища» [5]).

Проаналізувавши роботи вчених, які вивчають суть поняття «потенціал», встановлено, що його інтерпретація постійно змінюється. Слід зазначити, що сучасні наукові публікації висвітлюють усі аспекти даного поняття, і більшість із них наголошує, що існують відмінності у його природі, складниках та взаємозв'язку з іншими категоріями.

В останні роки на Заході укорінилася й активно розповсюджується нова логістична парадигма, яку більшість дослідників називає інтегральною [6]. Основними передумовами інтегральної парадигми логістики є:

1. Нове розуміння механізмів ринку і розуміння логістики як стратегічного елементу у конкурентних можливостях фірм, компаній.
2. Інтеграція між логістичними партнерами, нових структурних відносин.
3. Технологічні можливості, зокрема у сфері гнучких виробництв і інформаційно-комп'ютерних технологій, радикально змінилися і відкрили нові горизонти контролю й управління в усіх сферах виробництва та обігу продукції.

Інтегральна парадигма відображає нове розуміння бізнесу, де окремі суб'єкти господарювання системи розглядаються як центри логістичної активності, що пов'язані в єдиний інтегральний процес управління матеріальним потоком задля повного задоволення запитів покупців згідно із цілями бізнесу [7]. Логістичний підхід є загальнонауковою методологією досліджень, сутність якої становлять три принципові положення: взаємопов'язані функції розглядаються як єдиний потік; для управління потоком створюється відповідна система, тобто організаційно-управлінський механізм. У рамках таких систем, по-перше, сумарний ефект від оптимізації потоку може значно перевищувати прибуток від локальної оптимізації окремих його функцій та операцій; по-друге, здійснюється перерозподіл витрат, за якого їх збільшення в одній ділянці дає економію в іншій та в системі у цілому; оцінювання ефективності функціонування системи управління потоком здійснюється з урахуванням не лише витрат, а ще й утрат прибутку, зумовлених нераціональним використанням ресурсів потоку.

Саме специфічна методика оцінювання ефективності системи управління відрізняє логістичний від системного підходу. Використання логістичного підходу дає можливість оптимізувати витрати системи і

стимулювати максимальне використання її наявних ресурсів. Основні положення даної концепції сформульовано на рис. 1.

Процес формування логістичного потенціалу передбачає створення та організацію системи ресурсів і компетенцій так, щоб результат їхньої взаємодії був чинником успіху в досягненні стратегічних, тактичних, оперативних цілей діяльності. Під час формування потенціалу слід урахувувати чинники, які відіграють вирішальну роль, а саме галузеву особливість (специфічність технологічних процесів, особливості організації виробництва, відмінності у характеристиках кінцевого продукту та ресурсів для його виробництва, відмінностях ринків збуту тощо).

Згідно з дослідженнями, у західних країнах близько 93% часу руху товару від первинного джерела виробництва сировини до кінцевого споживача припадає на його проходження логістичними каналами та зберігання [8]. Час безпосереднього виробництва товару, тобто перетворення сировини на готову продукцію, становить 2% часу функціонального циклу, а 5% часу припадає на його транспортування. У вартості продукту, який потрапляє до споживача, приблизно 70% становлять витрати, пов'язані з виконанням логістичних операцій [8].

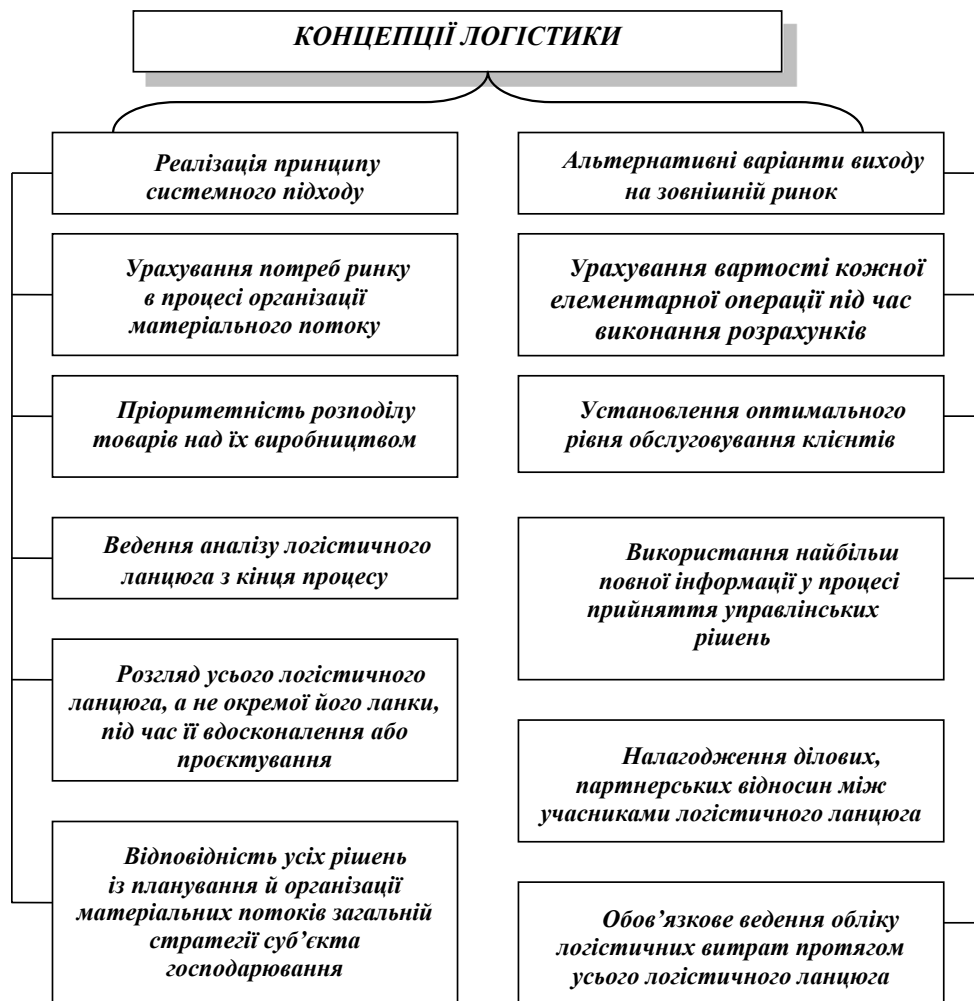

Рис. 1. Основні положення логістичної концепції

Джерело: побудовано автором

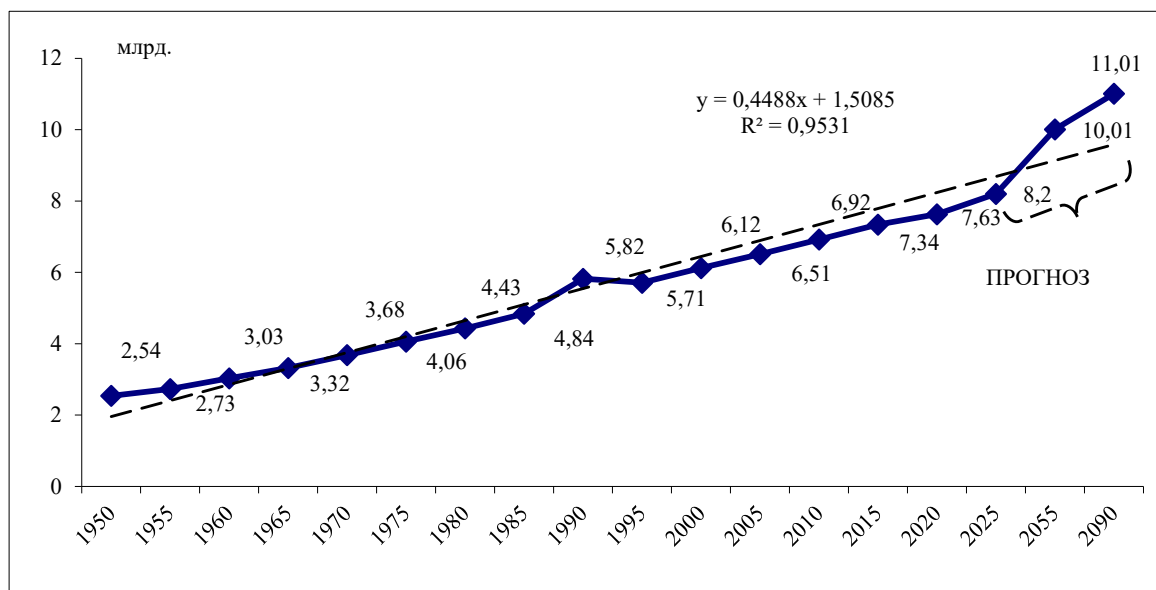

Рис. 2. Чисельність населення Землі у 1950–2090 рр.

Джерело: побудовано автором

За прогнозами ООН, населення Землі до 2050 р. становитиме 10 млрд осіб, до цього моменту приблизно 2/3 населення проживатиме в містах.

Це, своєю чергою, спричинить зміни у структурі попиту та споживання продуктів харчування. Прогнозується зростання споживання м'яса, і, як наслідок, зросте попит на фуражне зерно. За приростом населення лідируючими регіонами стануть країни Азії та Африки, які, за прогнозами, збільшать споживання пшениці на 60 млн т та 16 млн т відповідно. У результаті збільшиться експорт зернової продукції в дані регіони. Щодо розвинених країн обсяг їх імпорту знизуватиметься через наявність достатніх резервів для власного виробництва. За прогнозами, імпорт кукурудзи як основної фуражної культури у країни Азії зросте на 13 млн т.

Незважаючи на волатильність виробництва зерна, що є наслідком кліматичних чинників, простежується стійке зростання врожайності та валових зборів, що стало наслідком переходу на нові технології виробництва та управління у сільському господарстві.

До 2027 р. в Україні прогнозується збільшення обсягів виробництва зернових на 14 млн т, зростання експорту – на 8 млн т на рік. Однак в учасників ринку залишається велика кількість питань і невизначеностей. Підживлюються невизначеності багатьма глобальними чинниками, основні серед яких – торговельні війни. По-перше, мається на увазі війна між США та Китаєм, результатом якої стає періодичне введення санкцій на обсяги поставок та їх структуру, що впливає на вартість, по-друге – посуха, по-третє – логістика.

Суттєво впливає на експортний потенціал зернових в Україні якість зерна. На даний момент за стабільно зростаючого обсягу виробництва та розширення географії експорту саме зерно вирощується не експортно-орієнтованим. Продукція не відповідає фітосанітарним вимогам країн-імпортерів, що істотно обмежує експортний потенціал. За результатами проведення аналізу перших партій нового врожаю, відправлених на

експорт, заспоренність зерна фузаріозом досягає 60%, а це втрата таких ринків збуту, як Малайзія, Сирія, Японія, Таїланд, Індонезія, Мексика і Єгипет [10].

Для збільшення експортного потенціалу зернових особливу увагу необхідно приділити розвитку річкової логістики. Основна перешкода для розвитку річкової логістики – відсутність загальної стратегії розвитку транспортної інфраструктури країни. Нині річковий транспорт є неконкурентоспроможним порівняно з іншими видами транспорту з економічного погляду, а також через невідповідність річкових глибин. За даними компанії «Нібулон», глибина р. Дніпро сьогодні дорівнює 2,9 м, а не 3,65 м; у період 1991–2016 рр. експлуатаційна протяжність водних шляхів України знизилася з 3,9 тис до 1,6 тис км; вантажоперевезення річковим транспортом зменшилися з 60,2 млн т до ≈ 8,0 млн т у 2019 р, у тому числі 2,3 млн т було перевезено ТОВ «СП «Нібулон»; пасажиропотік скоротився з 18,3 млн осіб у 1991 р. до 25 тис осіб у 2019 р. Також необхідно акцентувати увагу на платежах, які треба платити власнику річкового судна. По-перше, орендна плата. Під час заходу іноземного судна на територіальні води України орендна плата не стягується. По-друге, акцизний збір на паливо. Іноземні судна, що заходять в територіальні та внутрішні води, не платять даний акцизний збір, що дає їм змогу купувати паливо значно дешевше, ніж українському флоту. У результаті перевезення в Україні річковим транспортом стають неконкурентоспроможними.

Слід зазначити, що потенціал перевезень зернових вантажів по р. Дніпро перевищує 15 млн т, тобто за експорту в 60 млн т близько 25% можна перевозити по річці. Зараз річковим транспортом перевозиться близько 5%. За створення урядом необхідних умов задля розвитку суднобудівної галузі та річкової логістики суднобудівні заводи змогли б задовольнити потреби ринку сучасними, надійними судами приблизно за два роки. У результаті істотно знизилася б логістичні витрати, витрати на утримання доріг, а

також був би виключений заїзд вантажних автомобілів у міста.

Індекс Світового банку, сформований на підставі результатів проведених досліджень, відображає проблеми не лише в аграрному секторі, а й в економіці і містить такі показники: ефективність прикордонного контролю; якість інфраструктури; організація міжнародних поставок; компетенція й якість логістичних послуг; можливість організувати відвантаження маршрутами; сучасність відвантажень.

Згідно з показниками, Україна значно відстає від лідерів (Німеччини та США) в ефективності роботи прикордонного контролю і митниці, в якості та ефективності інфраструктури, у компетенції й якості логістичних послуг. У сукупності це знижує індекс ефективності логістики України. Із приводу вирішення проблеми, що склалася, держава повинна допомагати бізнесу розвивати потенціал України і вживати всіх необхідних заходів для зниження вартості логістики.

Аналіз свідчить, що логістичні концепції використовуються фрагментарно. Із позиції оцінки ефективності формування та розвитку логістичних систем головним

критерієм виступає величина витрат, що спрямовуються для здійснення логістичних процесів та відображають як ступінь взаємодії, так і фактор одержуваної економії. У зв'язку із цим побудова логістичних систем дає змогу посилювати взаємодію всіх матеріальних та супутніх потоків, залежить від характеру і розміщення підприємств, виду продукції, а також тих обмежень, у рамках яких дане управління реалізується.

Висновки. Оцінка використання логістичного потенціалу має велике значення як обов'язкова умова активізації логістичної діяльності, адже інтенсифікація його використання можлива за наявності нереалізованих логістичних можливостей або невикористаних логістичних ресурсів. Тільки кількісна оцінка потенціалу дасть змогу виявити приховані резерви в розвитку підприємств зернового ринку, і це, на нашу думку, дасть змогу збільшити віддачу від застосування сучасного економічного інструментарію.

Успішна діяльність на означеному ринку значною мірою залежить від того, наскільки ефективно система оптимізації потокових процесів використовує інструменти логістичного управління.

Список використаних джерел:

1. Самоукін А.І. Потенціал нематеріального виробництва. Москва : Знання, 2011. 275 с.
2. Райан Б. Стратегічний облік для керівника. Харків : Аудит, 2018. С. 61.
3. Райзберг Б.А. Сучасний економічний словник. Москва : ІНФРА-М, 2013. 480 с.
4. Барібіна Я.О. Підходи до визначення сутності поняття «потенціал» у категоріальному апараті. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. № 6(51). Ч. 2. С. 48–53.
5. Ажаман І.А. Сутність та структура економічного потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 22–25.
6. Сумець А.К. Основи логістики : навчальний посібник. Київ : Знання, 2018. 200 с.
7. Смирчинський В.В. Логістичний менеджмент державних закупівель. Теоретично-правовий та методологічний аспект. Тернопіль : Карт-бланш. 2014. 390 с.
8. Седікова І.О. Дослідження логістичного потенціалу підприємств зберігання зерна. *Тернопіль : Економічна думка*, 2015. Т. 19. № 2. С. 130–135.
9. Україна соберет рекордний урожай зернових, – прогноз-2021. URL: https://agro.24tv.ua/ru/ukraine-2021-soberet-rekordnyj-urozhaj-poslednie-novosti-ukrainy_n1560461 (дата звернення: 22.06.2021).
10. Міністерство аграрної політики та продовольства України Український Інститут експертизи сортів рослин. Методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. URL: <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f41997447d.pdf> (дата звернення: 22.06.2021).

References:

1. Samoukyn A.Y. (2011) Potencial nemateryalnogo proyzvodstva [Potential of intangible production]. Moscow: Znanye. (in Russian)
2. Rajan B. (2018) Strategichnyj oblik dlya kerivnyka [Strategic accounting for the head]. Kharkiv: Audyт. (in Ukrainian)
3. Rajzberg B.A. (2013) Suchasnyj ekonomichnyj slovnyk [Modern economic dictionary]. Moscow: INFRA-M. (in Ukrainian)
4. Barybina Y.O. (2011) Pidhody do vyznachennya sutnosti ponyattya «potencial» u kategorialnomu aparati [Approaches to defining the essence of the concept of «potential» in the categorical apparatus]. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*, vol. 6 (51), no. 2, p. 48–53.
5. Azhaman I.A. (2018) Sutnist ta struktura ekonomichnogo potencialu pidpryyemstva [The essence and structure of the economic potential of the enterprise]. *Economy and state*, vol. 4, p. 22–25.
6. Sumecz A.K. (2018) Osnovy logistyky [Fundamentals of logistics]. Kyiv: Knowledge. (in Ukrainian)
7. Smyrychynskyy V.V. (2014) Logistychnyj menedzhment derzhavnyx zakupivel. Teoretichno-pravovyy ta metodologichnyj aspekt [Logistics management of public procurement. Theoretical, legal and methodological aspect]. Ternopil: Kart-blansh. (in Ukrainian)
8. Sedikova I.O. (2015) Doslidzhennya logistychnogo potencialu pidpryyemstv zberigannya zerna [Research of logistic potential of grain storage enterprises]. *Ternopil: «Economic Thought»*, vol. 19, no. 2, p. 130–135.
9. Ukraina soberet rekordnyy urozhay zernovykh, – prognos-2021. Available at: https://agro.24tv.ua/ru/ukraine-2021-soberet-rekordnyj-urozhaj-poslednie-novosti-ukrainy_n1560461 (accessed 22 June 2021).
10. Ministerstvo agrarnoyi polityky ta prodovolstva Ukrayiny. Ukrayinskyj Instytut ekspertyzy sortiv roslyn. Metodyka provedennya kvalifikacijnoyi ekspertyzy sortiv roslyn na prydatnist do poshyrennya v Ukrayini [Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine Ukrainian Institute of Plant Variety Examination. Methods of qualification examination of plant varieties for suitability for distribution in Ukraine]. Available at: <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f41997447d.pdf> (accessed 22 June 2021).